

Lucius Annaeus Senecas 'Moralske breve' til Lucilius, 4. bog.

Brev 30

1 Jeg har lige besøgt den fortræffelige Aufidius Bassus;¹ han er fysisk nedbrudt og kæmper med sin alder. Men den har allerede tynget ham for meget ned til, at han kan rejse sig igen. Alderdommen har lagt sig på ham med hele sin store vægt. Du ved, at han altid har virket svagelig og indtørret. I lang tid gik det, eller rettere sagt, han fik det til at gå; nu kan han pludselig ikke mere.

2 Når et skib tager vand ind, kan man reparere enkelte revner, men når det begynder at åbne sig og give efter flere steder, lader det sig ikke gøre at redde det gabende skrog. På samme måde kan en svaghed i en ældet krop kun til en vis grad modvirkes og afbødes. Når alle sammenføjninger i en faldefærdig bygning går fra hinanden, og noget kan holdes oppe, mens andet splittes ad, så må man se sig om for at komme ud.

3 Sjæleligt er vores Bassus dog veloplagt. Det er filosofiens fortjeneste, at han tæt på døden er munter og, uanset hvordan han har det, stærk og glad og usvækket, selv om han svækkes. En dygtig styrmand styrer endog med iturevet sejl, og selv om han har mistet udstyr, tilpasser han resten af fartøjet til sejladsen. Sådan gør vores Bassus, og han ser på sit eget endeligt med en sådan sjælsstyrke og afklarethed, at man ville anse det for ligegyldighed, hvis det drejede sig om en anden.

4 Det er en stor ting, Lucilius, som det tager lang tid at lære, at gå bort med roligt sind, når den uundgåelige time nærmer sig. Til andre døds måder er der knyttet et håb: Sygdomme kan høre op, brande slukkes, sammenstyrtninger har før bragt folk i sikkerhed, som de så ud til at ville knuse; folk, som havet har opslugt, er blevet kastet uskadte på land med samme kraft, som tog dem; en soldat har før trukket sværdet væk fra nakken på en dødsdømt. Men den, som alderdommen fører mod døden, har ikke noget at håbe på; alderdommen er det eneste, man ikke kan standse. På ingen anden måde dør mennesker så blidt, men heller ikke så langsomt.

1. Romersk historieskriver, 1. årh. evt., forfatter til samtidshistoriske værker, tilhænger af den epikuræiske filosofi.

5 Vores Bassus forekommer mig at følge sig selv hen, lægge sig selv i graven, leve som sin egen efterlevende og bære savnet viist. For han taler meget om døden og gør sit bedste for at overbevise os om, at hvis der findes ubehag eller frygt i denne proces, så er det den døendes fejl, ikke dødens; der er ikke mere besvær i den end efter den.

6 Det er lige så vanvittigt at frygte det, som man ikke vil opleve, som det, man ikke vil kunne mærke. Eller er der da nogen, der tror, det kan lade sig gøre at mærke det, som får en til ikke at mærke noget? 'Altså', siger han, 'er døden så langt fra noget onde, at den udelukker al frygt for noget ondt'.

7 Jeg ved det godt, for det er blevet sagt ofte og bør siges ofte, men når jeg har læst eller hørt nogen sige, at man ikke skal frygte det, som man ikke har nogen grund til at frygte, har det ikke hjulpet mig i samme grad. Hans ord har derimod gjort et meget stort indtryk på mig, for han talte om døden i dens umiddelbare nærhed.

8 Lad mig forklare, hvad jeg mener: Jeg tror, at mennesker er modigere, når de står ansigt til ansigt med døden, end når de blot nærmer sig den. For når døden kommer tæt på, giver den selv de uforberedte styrke til ikke at søge at undgå det uundgåelige. Det sker, at en gladiator, der kampen igennem har været meget fej, selv tilbyder sin strube til modstanderen og opfanger et forfejlet sværdhug. Men den død, der nærmer sig og kommer under alle omstændigheder, kræver en vedholdende sjælsstyrke, som er mere sjælden og kun kan opbydes af den viise.

9 Derfor hørte jeg meget gerne på ham, når han ligesom afsagde dom over døden og viste mig, hvordan dens natur er, som efter en nærmere undersøgelse. Jeg tror, at du ville have mere tiltro til et menneske og tillægge hans ord større vægt, hvis han levede op igen og ud fra sin erfaring fortalte dig, at der intet ondt er i døden. Men hvilken uro dødens nærhed bringer, vil du få bedst besked om af dem, som har stået klos op ad den og set den i øjnene og accepteret den.

10 Til dem kan du regne Bassus, der ønskede, at vi ikke lod os føre bag lyset. Han sagde, at den, der frygter døden, er lige så tåbelig som den, der frygter alderdommen; ligesom alderdommen følger ungdommen, således følger døden alderdommen. Den, der ikke vil dø, har ikke villet leve; livet er nemlig givet med døden som betingelse; det er den, man går frem imod. At frygte den er derfor tegn på vanvid, for det sikre venter man, mens det er det uvisse, man frygter.

11 Døden har i sig en retfærdig og uomgængelig nødvendighed. Hvem kan klage over at leve under de betingelser, som er fælles for alle? Retfærdighedens grundprincip er lighed. Men her er der ingen grund til at forsvare naturen, for den har ikke ønsket, at der skulle gælde en anden lov for os end for den selv. Alt, hvad den har sammenføjet, opløser den, og hvad den har opløst, føjer den sammen igen.

12 Hvis nogen er så heldig, at alderdommen slipper ham let, at han ikke pludselig rives bort, men umærkeligt føres ud af livet, da bør han sandelig takke alle guder, fordi han mæt af dage når den hvile, der er nødvendig for mennesket og kærkommen for den trætte. Som du ved, er der nogle, der ønsker at dø, og det med større heftighed end andre normalt beder om at få lov til at leve. Jeg ved ikke, hvem af dem vi mon kan hente størst styrke fra, dem, der forlanger at dø, eller dem, der muntert og roligt afventer døden. Det første skyldes jo undertiden pludseligt raseri og harme, mens roen i det andet tilfælde beror på en sikker holdning. Nogle møder døden i vrede, men det er kun den, der har forberedt sig på døden i lang tid, der tager muntert imod den, når den kommer.

13 Jeg tilstår altså, at jeg oftere og oftere har besøgt denne mand, som jeg har flere grunde til at holde af; jeg ville se, om jeg hver gang fandt ham som den samme, eller om sjælens styrke svandt i takt med kroppens kræfter. Men hos ham voksede den, ligesom man plejer at bemærke en tydeligere glæde hos vognstyrere, der nærmer sig sejrspalmen på syvende omgang.²

14 Som tilhænger af Epikurs lære sagde han, at han først og fremmest håbede, at det sidste åndedrag ville være uden smerte; men hvis ikke, fandt han nogen trøst i, at den var kortvarig, fordi en stor smerte netop ikke varer længe. Men hvis adskillelsen af sjæl og legeme fandt sted under pinsel, ville det også være en hjælp, at han efter den smerte ikke længere kunne føle smerte. Han tvivlede ikke på, at en gammel mands livsånde hang yderst på læberne og kunne skilles fra kroppen uden den store anstrengelse. 'En ild, der har ordentlig fat i et nærende materiale, skal slukkes med vand og indimellem dænges til; men en ild, der mangler næring, går ud af sig selv.'

15 Det glæder mig at høre den slags, kære Lucilius, ikke fordi jeg ikke har hørt det før, men fordi jeg kan bevidne det. Jamen, har jeg ikke set mange, der gjorde en ende på livet? Det har jeg rigtignok, men det gør større indtryk på mig, når nogen går døden i møde uden at hade livet og lader døden komme til sig i stedet for at tiltrække den.

2. Der blev kørt syv omgange i det romerske væddeløb.

16 Han sagde, at det er vores egen skyld, vi pines, fordi det er forestillingen om, at døden er tæt på os, der får os til at skælve. Men hvem er den ikke tæt på, den er jo rede alle vegne og til enhver tid? 'I stedet,' sagde han, 'skal vi netop, når der ser ud til at nærme sig noget, vi kan dø af, tænke på, hvor meget mere nærliggende farer vi ikke er bange for.' En fjende truede én med døden, men en mavesygdom kom ham i forkøbet.

17 Skal vi skelne mellem årsagerne til vores frygt, finder vi, at nogle er reelle, andre er tilsyneladende. Vi frygter ikke døden, men tanken på døden; vi er altid på samme afstand af den. Hvis døden skal frygtes, skal den derfor altid frygtes, for hvilket tidspunkt er undtaget fra død?

18 Men jeg er bange for, at du finder så lange breve værre end døden. Derfor vil jeg slutte. Du skal dog altid tænke på døden, for at du aldrig skal frygte den. Hav det godt.

Brev 31

1 Jeg vedkender mig min Lucilius: han begynder at indfri de forventninger, han havde givet mig! Følg den sjælsdrift, som fik dig til at gå efter de højeste goder og foragte de gængse. Jeg har ikke noget ønske om, at du skal blive større og bedre, end du har sat dig for. Dit grundlag har fået et stort omfang. Fuldfør nu alt det, du har lagt op til, og gør brug af det, din sjæl har med sig.

2 Kort sagt: Du vil blive viis, hvis du lukker ørerne, og det er ikke nok at fylde dem med voks. Der er brug for et fastere materiale, end det man siger, Odysseus brugte til sine mænd.³ Den stemme, de frygtede, var dejlig uden dog at være almindelig; men den, som du bør frygte, kommer ikke fra en enkelt klippe, men lyder fra alle dele af verden. Det er ikke blot et enkelt sted, mistænkt for forræderisk nydelse, du skal sejle forbi, men alverdens byer. Du skal gøre dig døv over for alle dem, der vil dig det så godt. Det, de i god tro beder om for dig, er noget ondt. Og hvis du vil være lykkelig, så bønfall guderne om, at der ikke må ske dig noget af det, som man ønsker for dig.

3. Homers Odysse, 12, 47 og 172 f. Da Odysseus på sin hjemrejse fra Troja passerede de klippekær, hvor Sirenerne sang lokkede sømænd i undergang, lod han sine mænds ører stoppe med voks og sig selv binde til skibsmasten, for at mændene ikke skulle blive lokket af sangen, og han selv kunne høre den uden mulighed for at kaste sig i havet.

3 For det er ikke goder, det som de folk ønsker dig dynger af. Der er ét gode, som både er årsag til og grundlag for det lykkelige liv: At have tillid til egne muligheder. Men det kan man kun få, hvis man ser stort på anstrengelsen og regner den til det, som hverken er godt eller ondt. Den samme ting kan nemlig umuligt være både et onde og et gode, både let at udholde og skræmmende.

4 Anstrengelse er ikke et gode; hvad er så et gode? At se stort på anstrengelse. Derfor vil jeg nok kritisere dem, der slider formålsløst. Omvendt vil jeg beundre dem, der stræber efter det gode, jo mere de går til den, og jo mindre de finder sig i at lade sig overmande og give op, og jeg vil råbe: 'Flot, kom igen, tag en dyb indånding, og prøv om du kan overvinde den forhindring i ét åndedrag'. Anstrengelse giver næring til ædle sjæle.

5 Der er derfor ingen grund til, at du skal lade de ønsker, dine forældre engang havde for dig, være bestemmende for, hvad der skal være dit mål og dit ønske. I det hele taget er det skændigt for en mand, der allerede har opnået de største ting, at blive ved med at løbe guderne på dørene. Hvad skal ønsker til for? Du skal selv gøre dig lykkelig; det vil du kunne, hvis du indser, at de gode ting er dem, der er gennemtrængt af dyden, og de skændige dem, der er forbundet med sletheden. Ligesom der ikke er noget, der skinner uden lysets medvirken, så er der intet glansløst, som ikke rummer mørke eller har optaget noget dunkelt i sig, og ligesom der ikke er noget varmt uden ildens hjælp, og koldt uden luft, således er det dydens og slethedens medvirken, der gør noget henholdsvis godt og skændigt.

6 Hvad er så det gode? Viden. Hvad er det onde? Uvidenhed. Den, der er forstandig og dygtig, vil forkaste eller foretrække alting afhængigt af forholdene. Men han forkaster ikke noget af frygt og vælger heller ikke noget af beundring, hvis hans sjæl da er stor og ukuelig. Jeg vil ikke have, at du lader dig kue og trykke ned. Det er ikke nok ikke at afvise anstrengelsen, du skal kræve den.

7 'Jamen, er en ligegyldig og overflødig anstrengelse, fremkaldt af ubetydelige grunde, ikke af det onde?' Ikke mere, end hvis den ofres på noget smukt, eftersom det er selve sjælens evne til at holde ud, som tilskynder den til de hårde og vanskelige ting og siger: 'Hvorfor tøver du? Det er ikke mandigt at være bange for at komme til at svede.'

8 For at dyden skal være fuldkommen, må livsholdningen desuden til enhver tid være i rolig harmoni med sig selv, hvilket er umuligt uden viden og færdighed i at lære det menneskelige og det guddommelige at kende. Dette er det højeste gode; hvis du når dertil, ender du med at være gudernes lige i stedet for deres tilbeder.

9 'Hvordan når man dertil?' spørger du. Hverken over et alpepas, et bjerg i Grækenland eller gennem den illyriske ødemark; du skal heller ikke rejse til Syrterne⁴ eller Skylla og Charybdis,⁵ og alle de steder har du dog rejst igennem for et sølle embedes skyld. Nej, rejsen dertil er sikker og behagelig, og naturen har udrustet dig til den. Den har givet dig midler til at hæve dig op som guds ligemand, hvis du passer på dem.

10 Penge vil ikke gøre dig til guds ligemand, for gud ejer intet. En embedsdragt vil ikke gøre det, for gud er nøgen. Heller ikke berømmelse eller selvforherligelse og udbredelse af dit navn vidt og bredt blandt folk, for ingen kender gud, men mange taler ondt om ham, og det ustraffet. Heller ikke en sværm af slaver, som bærer din stol rundt i Rom og til fremmede lande, kan gøre det, for gud, der er den største og allermægtigste, bærer alting selv. Heller ikke skønhed og kræfter kan gøre dig lykkelig, for ingen af disse ting tåler at ældes.

11 Man skal søge det, som ikke bliver ringere med tiden, og som intet kan stå i vejen for. Hvad er det? Sjælen, vel at mærke den rette, gode og store. Hvad andet kan du kalde den end en gud, der er gæst i menneskekroppen? Denne sjæl kan være såvel i en romersk ridder som i en frigiven eller en slave. Hvad er nemlig en romersk ridder, en frigiven eller en slave? Benævnelser, der er blevet til af ærgerlighed eller uret. Man kan nå himlen fra en afkrog: Rejs dig blot og

'vis også du er / Guderne lig'.⁶

Men sådan vil du ikke vise dig ved hjælp af guld eller sølv. Et billede, der er gud lig, kan ikke udtrykkes i de materialer; tænk på, at da guderne var gunstige imod os, var de lavet af ler. Hav det godt.

Brev 32

1 Jeg forhører mig om dig og udfritter alle, som kommer nede fra dig, om, hvad du laver, hvor du er, og hvem du omgås. Du kan ikke bilde mig noget ind; jeg er hos dig. Lev, som om jeg får at høre, hvad du laver, ja får det at se. Ved du, hvad der glæder mig mest af det, jeg hører om dig? At jeg ikke hører noget, at de fleste af dem, jeg spørger, ikke ved, hvad du laver.

4. To flade havbugter på Nordafrikas kyst, berygtede fordi skibe let gik på grund her.

5. I mytologien to kvindelige havuhyrer på hver sin side af et smalt stræde, som bl.a. Odysseus passerede på sin hjemrejse. Strædet blev i oldtiden identificeret med Messinastrædet.

6. Vergils Aeneide 8, 364f. Oversat af Otto Steen Due. Centrum 1996. Se brev 18.12.

2 Det er det rigtige at holde sig fra dem, der er forskellige fra én selv og har andre mål. Jeg har selvfølgelig tillid til, at du bliver ved dit forsæt og ikke lader dig føre på afveje, selv om du er omgivet af en hel sværm af fristere. Hvad er så problemet? Jo, jeg er ikke bange for, at de skal forandre dig, men for, at de skal stå i vejen for dig. Også den, der tager din tid, gør meget fortræd, for livet er jo så kort, og vi forkorter det med vores ubestandighed, når vi hele tiden begynder på noget nyt. Vi river det fra hinanden og splitter det ad i småstykker.

3 Skynd dig altså, kæreste Lucilius, og tænk på, hvor meget du ville sætte farten op, hvis en fjende var efter dig, hvis du havde mistanke om, at en rytter nærmede sig, og forfølgerne var i hælene på os. Det er jo sådan, det er, du er presset. Skynd dig af sted, skaf dig i sikkerhed og tænk til stadighed på, hvor smukt det er at fylde livet ud før døden og derefter trygt afvente resten af sin tid uden at vente at få noget selv; man er nemlig allerede i besiddelse af det lykkelige liv, og det bliver ikke lykkeligere af at blive længere.

4 Åh, hvornår kommer den tid, hvor du ved, at tiden ikke angår dig, hvor du kan være rolig og tilfreds, ligeglad med i morgen og helt og fuldt i besiddelse af dig selv! Vil du vide, hvorfor mennesker er begærlige efter fremtiden? De har ikke fået fat på sig selv. Det er derfor, dine forældre har haft en anden slags ønsker for dig; jeg ønsker dig derimod foragt for alt det, de ønsker dig overflod af. Deres ønsker udplyndrer mange for at gøre dig rig; alt, hvad de giver til dig, må de tage fra nogen.

5 Jeg ønsker dig rådighed over dig selv, at dit sind, der er plaget af ustadige tanker, omsider kan falde til ro og stå fast, at det kan hvile i sig selv og ikke behøve forlængelse af livet, fordi det har erkendt de sande goder, som man besidder i og med, at man erkender dem. Den, der lever et fuldendt liv, har omsider sejret over vilkårene og er hjemsendt⁷ og fri. Hav det godt.

Brev 33

1 Du ønsker, at mine breve fortsat skal indeholde citater af vore fremmeste forgængere. De har imidlertid ikke været optaget af at formulere sig i sentenser; men deres skrifter er som helhed kraftfulde. Du ved nok, det er tegn på ujævnhed,

7. Som en soldat, der er hjemsendt fra militærtjeneste.

når man bemærker det fremragende, hvorimod et træ ikke fortjener beundring, hvis en hel skov rejser sig i samme højde.

2 Digte og historieskrivning er fyldt med den slags gode citater. Derfor skal du ikke betragte dem, jeg har sendt, som Epikurs. De tilhører alle og frem for alt os, men man lægger mere mærke til dem hos ham, fordi de kun dukker op en sjælden gang, fordi de er uventede, og fordi det er underligt, at et menneske, der bekender sig til slaphed, giver udtryk for frygtløshed. Det er den almindelige mening, men i mine øjne var Epikur nu også frygtløs, også selv om han gik med lange ærmer. Frygtløshed, flid og kampvilje optræder såvel hos forfinede persere som hos folk i arbejdstøj.

3 Der er altså ingen grund til at kræve uddrag og spredte citater. Alt det, man kan plukke ud hos de andre, udgør hos vore stoikere en sammenhæng. Vi bruger ikke reklamer og lokker ikke en køber til at gå ind for ikke at finde andet end det, som er hængt op ude foran. Vi lader folk selv om, hvor de vil hente deres forbillede.

4 Forestil dig nu, at vi vil vælge nogle enkelte sentenser ud af det hele. Hvem skal vi så tilskrive dem? Zenon, Kleanthes, Chrysippos, Panaitios eller Poseidonios?⁸ Vi stoikere er ikke under nogen konge; enhver er sin egen herre. Men hos de andre føres alle Hermarchos' eller Metrodors⁹ udsagn tilbage til én; alt, hvad nogen har udtalt i den forsamling, er sagt under en enkelts ledelse og autoritet. Selv om vi så prøver, er det efter min mening ikke muligt for os stoikere at prioritere i så stor en mængde af ligeværdigt stof, – 'kun fattigfolk tæller jo får'. Hvor du end ser efter, vil du finde noget, som kunne stråle, hvis ikke den sammenhæng, det stod i, var af samme kvalitet.

5 Opgiv derfor dit håb om at få kortfattede smagsprøver fra de største begavelse. Du må undersøge og gennemgå det hele. Metoden er at blive ved, og et genis værk hænger sammen i de hovedlinjer, som man ikke kan fjerne noget fra, uden at det bryder sammen. Jeg afviser ikke, at du kan studere enkeltlemmer for sig, blot du ser dem på manden selv. En kvinde er ikke smuk, hvis man roser hendes ben eller arme, kun når helhedsindtrykket tager opmærksomheden fra enkeltdelene.

8. Fremtrædende stoiske filosoffer: Zenon (omkr. 300 fvt.), grundlægger af den stoiske skole, Kleanthes (ca. 330 – 231 fvt.), Chrysippos (ca. 280 – 202 fvt.), Panaitios (ca. 185 – 109 fvt.), Poseidonios (ca. 135 – ca. 51/50 fvt.).

9. Fremtrædende elever af Epikur.

6 Hvis du insisterer, vil jeg dog ikke te mig som en fattiglus over for dig, men give med rund hånd. Det vrimler med gode citater alle vegne; man behøver bare tage, man skal ikke lede. For de falder ikke engang imellem, men i en lind strøm; de kommer uafbrudt og er vævet tæt sammen. Jeg er heller ikke i tvivl om, at nybegyndere og udenforstående kan have meget gavn af dem. Læresætninger i kort form og på vers sætter sig nemlig bedre fast.

7 Derfor giver vi børn sentenser og 'chriae' [maksimer], som grækerne kalder dem, at lære udenad. Dem kan det barnlige sind, som ikke kan kapere så meget endnu, forstå. Men det er skændigt, hvis en mand, der har gjort et vist fremskridt, griber til floskler, stiver sig af med få og velkendte citater og støtter sig til sin hukommelse. Han skal kunne stå selv nu. Han skal selv formulere de ting, ikke bare kunne huske dem. Det er nemlig skændigt for en, der er gammel eller nærmer sig alderdommen, at være viis på anden hånd. 'Det har Zenon sagt.' Ja, men hvad har du sagt? 'Det har Kleanthes sagt.' Og du? Hvor længe vil du rette dig efter en anden? Giv en ordre selv, og sig noget, der er værd at huske, kom også med noget af dit eget.

8 Alle sådan nogle, der uden originalitet blot fortolker andre og gemmer sig i skyggen af dem, savner efter min mening format, for de tør aldrig nogensinde handle sådan, som de forlængst har lært. De har trænet deres hukommelse med andres ord; men ét er at huske, noget andet er at vide. At huske er at passe på noget, som er betroet erindringen. At vide er derimod at handle selvstændigt og ikke være afhængig af et forbillede og hele tiden tage hensyn til en lærer.

9 'Det sagde Zenon, det sagde Kleanthes.' Der må være en forskel på dig og din bog. Hvor længe vil du være elev? Nu skal du selv opstille leveregler. Hvorfor skal jeg høre dig sige noget, jeg selv kan læse? 'Det talte ord har stor betydning', vil nogen måske sige. Ja, men ikke, hvis stemmen blot stilles til rådighed for andres tanker og fungerer som sekretær.

10 Læg dertil, at de, der aldrig bliver selvstændige, for det første følger deres forgænger på punkter, hvor enhver ellers vil afvige fra ham, og dernæst følger ham på punkter, som stadig er uafklarede. Men på de punkter vil vi aldrig finde et svar, hvis vi stiller os tilfredse med det, der er fundet. I øvrigt finder den, der følger en anden, aldrig noget, han leder jo ikke engang.

11 Betyder det, at jeg ikke skal gå i forgængernes spor? Nej, jeg vil da følge den gamle vej, men hvis jeg finder en mere direkte og jævn, vil jeg brolægge den. De, der har sat alt dette i gang før os, er ikke vores herrer, men vores førere. Sand-

heden ligger åben for alle. Ingen har endnu sat sig på den, der er meget tilbage af den til eftertiden. Hav det godt.

Brev 34

1 Jeg bliver stolt og glad og får energi som en ung mand igen, hver gang det, du gør og skriver, viser mig, i hvor høj grad du har overgået dig selv – de mange har du jo forlængst overhalet. En bonde glæder sig over et træ, der bærer frugt, en hyrde fryder sig over sin hjords afkom, og ingen kan se på sin søn uden at betragte hans modning som sin egen. Hvordan tror du så, de åndelige opdragere har det, når det går op for dem, at det, de har formet som spædt, er fuldvokset?

2 Jeg gør fordring på dig; du er mit værk. Da jeg så din natur, greb jeg ind og tilskyndede dig; jeg brugte sporer og fandt mig ikke i, at du gik langsomt frem, men pressede til stadighed på. Det samme gør jeg nu, men nu hepper jeg på én, der allerede løber, og som selv hepper på mig.

3 ‘Hvad skal det sige?’ spørger du, ‘Jeg har jo hele tiden selv villet det’. Det er også fundamentalt, men dog ikke i den forstand, at godt begyndt er halvt fuldendt, som man siger. Hele projektet beror på sjælens indstilling. Derfor er et vigtigt element i godheden det at ville være god. Ved du, hvem jeg kalder for god? Den fuldkomne og uafhængige, som hverken tvang eller trang kan drive til ondskab.

4 Sådan venter jeg, du bliver, hvis du fortsat hænger i og sørger for, at alle dine handlinger og ord hænger sammen, svarer til hinanden og er præget i samme form. Sjælen holder sig ikke til det rette, hvis handlingerne er i modstrid med hinanden. Hav det godt.

Brev 35

1 Når jeg i så høj grad beder dig om at studere, går jeg mit eget ærinde. Jeg ønsker at få en ven, hvilket ikke kan lykkes mig, hvis ikke du fortsætter med at udvikle dig, som du er begyndt. Nu elsker du mig nemlig, men du er ikke min ven. ‘Jamen, hvad er da forskellen?’ Den er stor. Den, der er ven, elsker; men den, der elsker, er ikke i alle tilfælde en ven. Derfor er venskab altid et gode, mens kærlighed undertiden også er til skade. Om ikke andet, så skal du gøre fremskridt for at lære at elske.

2 Skynd dig altså, mens jeg endnu kan få glæde af dit fremskridt, for at du ikke skal have gjort det til glæde for en anden. Jeg mærker allerede udbyttet, når jeg forestiller mig, at vi bliver én sjæl, og at al den kraft, jeg mister i min alder, den får jeg tilbage fra dig, selv om der ikke er så stor aldersforskel mellem os. Men jeg ønsker også at glæde mig over det, der er nu.

3 Mennesker, vi elsker, er en glæde for os, selv når de er fraværende, men det er en let og flygtig glæde. Møde, nærvær og samtale rummer en livgivende nydelse, i hvert fald hvis man ikke blot ser en, man ønsker at se, men også ser ham, som man ønsker, han skal være. Kom derfor til mig, det er en storslået gave, og for at du skal skynde dig des mere, så tænk på, at du er dødelig og jeg gammel.

4 Skynd dig til mig, men først til dig selv. Du skal gøre fremskridt og frem for alt sørge for, at du er konsekvent. Hvis du vil vide, om du er kommet nogen vegne, så prøv at lægge mærke til, om du vil det samme i dag, som du ville i går. Skiftende meninger er tegn på, at sjælen flyder omkring og dukker op hist og her, alt efter hvor vinden bærer den hen. Det faste og vel funderede driver ikke. Dertil når den fuldendt viise, og i et vist omfang også den, der har gjort fremskridt. Jamen hvad er forskellen? Den, der har gjort fremskridt, bevæges ganske vist, men han flytter sig ikke, han vakler på sit ståsted. Den viise bevæges end ikke. Hav det godt.

Brev 36

1 Sig til din ven, at han uden vaklen skal lade hånt om dem, der kritiserer ham for at have søgt skygge og hvile, for at have tilsidesat sin position og at have foretrukket roen frem for alt det, han ellers kunne have nået. Lad ham dagligt vise dem, i hvor høj grad han har tjent sin egen sag. De mennesker, folk misunder, passerer forbi i en uophørlig række. Nogle skubbes ud, andre falder. Lykken er en urolig størrelse, som jager sig selv. Den påvirker hjernen på mere end én måde og tilskynder mennesker til vidt forskellige ting, nogle til tøjlesløshed, andre til ødselhed; den puster nogle op, svækker andre og tager al kraft fra dem.

2 'Men nogle tåler den da godt.' Ja, ligesom vin. Men alligevel skal du ikke lade dem overbevise dig om, at den, der er omsværmet, er lykkelig. Man stimler sammen om ham som om et vandhul, som man forplumrer og tømmer. 'De siger, han er en fantast, der mangler initiativ.' Men du ved jo nok, der er nogle, der fordrejer tingene og vender ordene på hovedet. De kaldte en mand lykkelig. Var han det så?

3 Jeg er såmænd også ligeglad med, at nogle synes, han har et alt for stridbart og fanatisk sind. Ariston¹⁰ sagde, at han foretrak, at en ung mand var trist frem for munter og almindelig vellidt, for en vin, der i frisk tilstand synes rå og skarp, kan godt blive god, mens den, der allerede er god på fad, ikke kan tåle at ældes. Lad dem bare kalde ham trist og en fjende af sin egen lykke. Tristheden i sig selv vil give rigeligt igen i alderdommen, forudsat at han bliver ved med at udvikle dyden og lade de frie studier¹¹ fylde sig, ikke dem, man bare skal dypes i,¹² men dem, der skal gennemfarve sjælen.¹³

4 Det er nu, han skal lære. 'Jamen, er der da en tid, hvor man ikke skal lære?' Nej da, men selv om det er rigtigt at studere når som helst, er det ikke rigtigt at begynde når som helst. En gammel mand, der er nybegynder, er foragtelig og latterlig. Det hører den unge til at forberede sig, den gamle skal udfolde sig. Du vil derfor gøre dig selv den største tjeneste, hvis du gør ham så fuldkommen som muligt. Man siger jo, at de tjenester, man skal stræbe efter at nyde og yde, er de helt sikkert meget gode tjenester, som både giver og modtager har gavn af.

5 Kort sagt er han ikke længere fri, han har givet et løfte, og det er værre at svigte en god forventning end en kreditor. For at betale en gæld har handelsmanden brug for en heldig sejlads, og landmanden har brug for, at den jord, han dyrker, er frugtbar, og at vejret er med ham. Men det, den anden skylder, er det alene op til ham selv at betale. Tilfældet har ingen ret, når det gælder hans moral.

6 Den skal han forme sådan, at hans sjæl så roligt som muligt kan nå det fuldkomne; dér, hvor den ikke føler, at noget bliver taget fra den eller tillagt den, men at den bliver i samme forfatning, hvad der end sker. Hvis han så får del i de almindelige goder, vil han være hævet over sine rigdomme, og hvis tilfældet fravrister ham dem helt eller delvist, gør det ham ikke ringere.

7 Hvis han var født i Parthien, havde han allerede som lille spændt en bue; var han født i Germanien, havde han som barn svunget et legetøjsspyd; havde han levet på vore bedsteforældres tid, havde han lært at ride og fælde en fjende i nærkamp. Enhver er præget og styret af sit folks kultur.

10. Ariston fra Chios, elev af Zenon, grundlægger af en uafhængig gren af den stoiske skole.

11. Studier, der er en fri mand værdige, litteratur og filosofi.

12. Fx poesi.

13. Filosofi.

8 Hvad skal din ven så øve sig i? At det over for alle slags våben og fjender er et gode at foragte døden. Ingen er i tvivl om, at den rummer noget skræmmende, så den tilmed generer vores sjæl, som har en naturlig selvopholdelsesdrift. Det ville ikke være nødvendigt at forberede og skærpe sjælen til døden, hvis vi gik frem imod den med den samme drift, som vi jo alle har til at værne om os selv.

9 Ingen lærer for at kunne hvile med rolig sjæl på rosenblade,¹⁴ hvis det skulle blive nødvendigt; men han hærdes med det formål ikke at forråde sin troskab under tortur, og for at han i nødstilfælde, selv om han er såret, kan stå og holde vagt en hel nat foran volden endda uden at læne sig op ad sit spyd; nogle gange sniger søvnen sig jo ind på dem, der støtter sig til noget. Døden i sig selv rummer ikke noget ubehageligt; der skal være nogen til at føle det ubehag.

10 Men hvis du ligger under for en overvældende trang til at forlænge livet, skal du tænke på, at intet af det, som slipper os af syne og vender tilbage til den natur, det er kommet fra, og hvorfra det snart vil dukke op igen, forsvinder. Alt det hører op, det forgår ikke, og døden, som vi er rædselsslagne for og viser fra os, afbryder livet, men river det ikke bort. Der vil komme en ny dag, som vil bringe os til verden igen, hvad mange ville modsætte sig, hvis ikke vi blev genfødt uden hukommelse.

11 Senere vil jeg mere omhyggeligt forklare, hvordan alt det, som synes at gå til grunde, forandres. Den, der skal vende tilbage, bør gå bort med roligt sind. Bemærk, hvordan alting kommer igen i et kredsløb. Du vil se, at intet i denne verden slukkes, men skiftevis går ned og op. Sommeren er gået, men et nyt år vil bringe den tilbage; vinteren er forbi, men den vil komme igen med vintermånederne. Solen er begravet i natten, men den vil dagen lige straks fordrive. Stjernernes bane gentager alt det forløbne; en del af himlen hæves til stadighed, mens en anden sænkes.

12 Nu skal jeg til at slutte, blot vil jeg nå at tilføje, at hverken småbørn eller demente frygter døden, og at det er meget skændigt, hvis fornuften ikke yder os den tryghed, som tåbeligheden ender i. Hav det godt.

14. Cicero fortæller i "Om det højeste mål for godt og ondt" (2.63 – 65) om den nydelseslystne Lucius Thorius Balbus, der lå på roser og drak.

Brev 37

1 Den stærkeste lænke binder dig til det gode sind, for du har afgivet løfte om at blive et godt menneske; det har du aflagt ed på. Det vil være at gøre nar ad dig at sige, at det er en let og behagelig værnepligt. Du må ikke tage fejl her. Det er de samme ord, der indgår i din ædle kontrakt, som i den allerskændigste: 'At tåle ild, lænker og døden ved sværd'.¹⁵

2 Man passer på, at folk, der udlejer deres hænder til arenaen, og som får mad og drikke kun for at give det igen med deres blod¹⁶, kan holde det ud, om end modvilligt. Men du skal sørge for at gøre det glad og gerne. De har lov til at lægge våbnene og appellere til publikums medlidenhed. Du skal hverken sænke våbnene eller bede for dit liv, men dø rank og ubesejret. Hvad gavner det også at vinde nogle få dage eller år? Ude i livet slipper ingen for at dø.

3 Du spørger: 'Hvordan skal jeg så klare mig?' Du kan ikke flygte fra vilkårene, du kan besejre dem.

'Styrke er vejen',¹⁷

og det er den vej, filosofien vil vise dig. Søg til filosofien, hvis du vil være sikker, tryk og lykkelig, ja hvis du vil opnå det højeste, friheden. Det kan kun lade sig gøre på den måde.

4 Tåbelighed er lavt, foragteligt, hæsligt og ufrit, underlagt adskillige ukontrollable lidenskaber. Disse farlige tyranner, som hersker snart skiftevis, snart samtidig, befrier visdommen dig fra, den er den eneste frihed. Der er kun én vej til den, den går lige ud. Du vil ikke gå fejl; gå frem med sikre skridt. Hvis du vil beherske alt, skal du lade fornuften beherske dig; du vil få magt over mange, hvis fornuften får magt over dig. Af den vil du lære, hvad du skal tage fat på og hvordan; tingene vil ikke komme bag på dig.

5 Du kan ikke udpege nogen her, som ved, hvorfor de vil det, de vil. De lader sig ikke lede af den viises eftertanke, men drives af tilbøjelighed. Men tilfældet ramler mindst lige så tit ind i os, som vi i det. Det er skændigt at lade sig bære i stedet for at gå, og så pludselig, forvirret midt i begivenhedernes hvirvel, spørge: 'Hvordan er jeg kommet hertil?' Hav det godt.

15. Gladiatorernes ed.

16. Dvs. gladiatorer.

17. Vergils Aeneide, 2, 494. Oversat af Otto Steen Due. Centrum 1996.

Brev 38

1 Det er med rette, du kræver, at vi intensiverer vores brevveksling. Dialogen har den største virkning, fordi den langsomt får magt over sjælen. I indstuderede foredrag, fremført for et publikum, taler vi højere, men med mindre fortrolighed. Filosofien er et godt råd, og det giver man ikke i fuld offentlighed. Engang imellem skal man også benytte sig af folkeforsamlinger, om jeg så må sige, for at påvirke tvivlere. Men hvor det ikke drejer sig om at give lyst til at lære, men om lærdom, bør man tale mere lavmælt. Det trænger lettere ind og sidder bedre fast; her behøves ikke mange, men virkningsfulde ord.

2 De skal spredes som sædekorn; når frøet falder et godt sted, udfolder det, hvor lille det end er, sine kræfter, breder sig og vokser fra det mindste til det største. Det samme gør fornuften. Set udefra fylder den ikke meget, men den vokser, når man arbejder med den. Der behøves kun få ord, men hvis sjælen er modtagelig, får de styrke og vokser. Der er altså de samme forhold for læresætninger som for sædekorn. De har stor effekt, men ringe fylde. Som jeg har sagt: Kun det modtagelige sind griber dem og tager dem til sig; til gengæld vil det sætte mange frø og yde mere, end det modtog. Hav det godt.

Brev 39

1 Du har bedt om en systematisk, kortfattet oversigt over filosofien. Den skal du nok få, men overvej, om en fortløbende fremstilling ikke vil være mere nyttig end det, man nu almindeligvis kalder et 'breviarium'. Den samlede fremstilling har man mere ud af, når man er ved at lære, citaterne, når man allerede ved noget; for det første er indføring, det andet repetition. Men jeg vil give dig mulighed for begge dele. Bed mig ikke om at anføre kilder, det forlanger man af en, man ikke kender.

2 Jeg vil altså skrive, hvad du ønsker, men på min måde; indtil videre har du mange skrifter, som nok ikke er i tilstrækkelig orden. Tag en oversigt over filosofierne i hånden. Det i sig selv skal nok vække dig, når du ser, hvor mange der har slidt for dig. Du vil ønske også selv at blive én af dem; for den ædle sjæl har som det fineste i sig, at dens drift er mod det gode. Intet fremragende menneske glæder sig over det lave og simple, men forestillingen om storhed tiltrækker og løfter ham.

3 Ligesom en flamme rejser sig lodret og ikke kan ligge eller presses ned, og da slet ikke holde sig i ro, på samme måde er vores sjæl i stadig bevægelse, og jo mere drivkraft den indeholder, jo mere bevægelig og urolig er den. Men lykkelig den, der har rettet denne drift mod det gode! Han vil sætte sig uden for tilfældets herredømme. Han vil styre medgang, mindske modgang og foragte det, andre beundrer.

4 Det er storsindet at lade hånt om pragt og vælge det beskedne frem for det overdrevne. Det beskedne er det nødvendige og livsvigtige, mens det overdrevne er skadeligt i sig selv. For eksempel tynger for mange fold kornet ned, grene knækker under vægten af frugt, og er kullet for stort, bliver ungerne ikke gamle. På samme måde er det med sjæle, der knuses under alt for stort held, som de bruger til skade både for andre og for sig selv.

5 Findes der en fjende, der har nedværdiget nogen i samme grad, som visse mennesker bliver det af deres nydelser? Deres magtesløshed og vanvittige lyst må du tilgive af den ene grund, at de selv lider under det, de gør. Det er ikke mærkeligt, at denne rasen plager dem. Begæret kan ikke undgå at vokse uendeligt, når det overskrider sit naturlige omfang. For det naturlige har en grænse, hvorimod det tomme og lystbestemte er uden ende.

6 Behovet er målestok for det nødvendige, men hvilken grænse sætter du for det overflødige? Man drukner sig i nydelser, som man ikke kan undvære, når man er blevet vant til dem, og derfor er de mest ulykkelige dem, der er nået dertil, at det overflødige er blevet nødvendigt for dem. De er derfor slaver af deres nydelser, de har ikke glæde af dem, og de holder oven i købet af deres fejl, hvad der er den værste fejl. Den dag er ulykken fuldendt, hvor man ikke blot glæder sig over, men foretrækker det skændige; der er ikke længere mulighed for forbedring, når det, der var laster, er blevet vaner. Hav det godt.

Brev 40

1 Tak, fordi du ofte skriver til mig; for det er den eneste måde, du kan vise dig for mig på. Jeg får aldrig brev fra dig, uden at vi med ét er sammen. Glæder vi os over billeder af venner, der ikke er hos os, fordi de genopfrisker mindet og lindrer savnet om end med falsk og tom trøst, hvor meget glædeligere er så ikke breve, for de har i sig ægte spor og mærker af den fraværende ven. For det, som er så beha-

geligt ved at ses, det leverer aftrykket af vennens hånd i brevet, nemlig genkendelsen.

2 Du hørte filosofen Serapion,¹⁸ da han var på Sicilien. 'Han har det med', skriver du, 'i fuld fart at vælte ord af sig, som han ikke lader flyde, men tvinger og presser frem; der kommer nemlig flere, end én stemme rækker til'. Det bryder jeg mig ikke om hos en filosof; hans stil skal, som hans liv, være afbalanceret. Men der er intet system i noget, der vælter frem og farer af sted. Hos Homer er den forhastede strøm af ord, der flyger uafbrudt som sne, lagt i munden på en ung taler, hvorimod den milde og honningsøde tale flyder fra en gammel mand.¹⁹

3 Du skal altså betragte det således, at sådan en hurtig og overvældende talestrøm er mere passende for én, der skræpper op på torvet, end for én der beskæftiger sig med og underviser i et stort og alvorligt emne. Han må lige så lidt hakke i det som jappe; han må hverken holde folk hen eller overdænge dem med ord. For også en fattig og kraftløs stil gør tilhøreren mindre opmærksom, fordi han bliver træt af langtrukne afbrydelser; dog sætter det, som man har ventet på, sig lettere fast end det, som flyver forbi. Endelig siger man, at lærere giver leveregler til eleverne; men det, der slipper væk, kan ikke opfanges.

4 I øvrigt bør en fremstilling, hvor det drejer sig om sandheden, være ukunstlet og enkel. Sådan en folkelig tale som Serapions har derimod intet med sandheden at gøre. Den vil bevæge folkemassen og forføre de ukritiske tilhørere, og den lader sig ikke studere, den er væk med det samme. Men hvordan kan det ustyrlige styre? Der er jo en grund til, at en tale, der har vores sjælelige sundhed som sit mål, skal trænge ind i os. Medicin skal optages i kroppen for at virke.

5 Hans tale er også fyldt med hule og tomme ord, den lyder af mere, end den er værd. Det drejer sig om at mindske min frygt, tøjle min lidenskab, slå illusioner i stykker, begrænse ødselhed og angribe gerrighed. Jamen, kan det ske i en håndevending? Hvilken læge helbreder syge i forbifarten? – Og så er der tilmed ikke nogen nydelse ved sådan en flom af uovervejede støj.

6 Ligesom det er nok at have oplevet mange af de ting, som man ikke skulle tro kunne lade sig gøre, således er det mere end nok bare én gang at høre på den slags ordekvilibrister. For hvad kan nogen ønske at lære og efterligne her? Hvilket indtryk giver det af deres sjæl, at de taler så forvirret, rodet og hæmningsløst?

18. I øvrigt ukendt.

19. Homers Iliade, 3, 222 om Odysseus, fra hvem ordene flyger som sne, og 1, 249 om den gamle Nestor, hvis tale er sød som honning.

7 Folk, der løber ned ad bakke, kan ikke standse, hvor de havde tænkt sig, men når kroppen én gang er sat i bevægelse, tager de flere skridt, end de vil. På samme måde er det med denne hurtige måde at tale på, den tager magten fra én og er heller ikke passende for filosofien, hvor formuleringer skal fremsættes, ikke udslynges, og hvor man bør gå frem skridt for skridt.

8 'Jamen, skal stilen ikke også engang imellem hæve sig op?' Jo da, men med skyldig hensyntagen til værdigheden, som er uforenelig med sådan en overdreven voldsomhed. Det, man siger, skal rumme en stor, men kontrolleret styrke; lad det være en stadigt rindende, ikke brusende strøm. Jeg vil knap nok hos en advokat acceptere sådan et ustandseligt og ureguleret væld af ord. For hvordan skal dommere, som også engang imellem mangler erfaring og uddannelse, kunne følge med? Men selv når enten praleri eller ubændig lidenskab griber taleren, skal han ikke skynde sig med at læsse flere ord på, end ørerne kan tage.

9 Du vil altså gøre ret i ikke at høre på dem, der går mere op i, hvor meget de siger, end hvordan. Selv skal du foretrække, om nødvendigt, at tale som Publius Vinicius²⁰ gjorde. Da Asellius²¹ blev spurgt, hvordan det var, sagde han: 'Langsomt'. Geminus Varius²² siger jo: 'Jeg forstår ikke, hvordan I kan kalde ham veltalende; han kan ikke sætte tre ord sammen'. – Hvorfor skulle du ikke vælge at tale som Vinicius?

10 Er der noget mere malplaceret end at sige til én, der tager et ord ad gangen, som om han dikterede og ikke var i færd med at tale: 'Sig noget, skal du aldrig sige noget?' Jeg ønsker nemlig, at et sundt menneske skal holde sig langt fra det tempo, man finder hos en Quintus Haterius,²³ der var sin tids berømteste taler. Han tøvede aldrig, holdt aldrig pause; han begyndte kun én gang og sluttede kun én gang.

11 Men jeg mener også, der er ting, som er mere eller mindre passende for forskellige folkeslag. Man kunne måske holde ud, at grækerne tog sig den slags friheder, men vi har endog vænnet os til at sætte punktum mellem ordene, når vi skriver. Også vores egen Cicero, som den romerske talekunst udgår fra, gik med langsomme skridt. Den romerske måde at tale på er mere forsigtig; den vurderer og lader sig vurdere.

20. Romersk taler fra augustæisk tid.

21. Asellius Fuscus, berømt retor fra augustæisk tid.

22. Quintus Varius Geminus, romersk embedsmand fra augustæisk tid; skal have været en fremragende taler.

23. Taler fra augustæisk tid (d. 26 evt.), kendt for sin fortløbende uafbrudte talestrøm.

12 Fabianus,²⁴ en fremragende mand både i kraft af sin livsførelse og sin viden og, hvad der kommer i anden række, sin veltalenhed, var rask snarere end heftig, når han diskuterede. Man kunne sige, der var tale om lethed i stedet for hurtighed, og den anerkender jeg hos den viise, men jeg forlanger den ikke. Lad være at hans tale forløber uhindret, jeg vil dog hellere, at den skrider frem, end at den styrter af sted.

13 En yderligere grund til, at jeg advarer dig mod den sygdom, er, at den forudsætter, at du ikke længere føler skam. Man vil nemlig være nødt til at bide hovedet af al skam og lade være med at høre på sig selv; for når man ikke selv bestemmer farten, kommer der mange ting frem, som man gerne ville kunne tage i sig igen.

14 Jeg gentager, sådan går det ikke dig, hvis du har skamfølelsen i behold. Dertil kommer, at det er nødvendigt med daglig træning, hvor interessen flyttes fra indhold til form. Men selv om ordene melder sig og kan løbe uden anstrengelse fra din side, så bør de dog tøjles. Ligesom det klæder den viise mand at have en beskeden fremtræden, klæder det ham også at tale på en tilbageholdende måde, uden at vække opsigt. Det korte af det lange er: Jeg forlanger, at du taler langsomt. Hav det godt.

Brev 41

1 Du handler på bedste vis og til gavn for dig selv, hvis du, som du skriver, stadig stræber mod en god sjæl; og den er det tåbeligt at ønske, for det er dig selv, du kan få den af. Vi behøver ikke at løfte hænderne mod himlen eller bønfalde en tempelvogter om at give os adgang til kultstatuens øre, som om vi så kunne høres bedre. Gud er nær ved dig, han er med dig, han er indeni dig.

2 Det siger jeg dig, Lucilius: Inde i os befinder der sig en hellig ånd, som holder vagtsomt øje med godt og ondt i os. Som vi er mod den, er den mod os. Ingen er i virkeligheden en god mand uden gud. Kan nogen nemlig hæve sig over tilfældet uden hans hjælp? Fra ham kommer de store og ædle tanker. I ethvert godt menneske

‘bor der en Gud – men hvilken er uvist.’²⁵

24. Papirius Fabianus, filosof og lærer for Seneca.

25. Vergils Aeneide, 8. 352. Oversat af Otto Steen Due. Centrum 1996.

3 Hvis du kommer ind i en lund af usædvanlig høje gamle træer, hvor det tætte væv af grene skjuler himlen, så vil skovens højde og ensomheden og din egen forundring over, at der kan være et så tæt og vidtstrakt mørke udenfor, få dig til at føle nærværet af en gud. Hvis en klippevæg er udhulet, så en grotte – ikke skabt af menneskehånd, men et resultat af en omfattende naturlig erosion – får bjerget til at hænge, så vil det slå dig med en anelse om noget helligt. Vi tilbøder de store floders udspring; hvor en vældig strøm pludselig vælder op fra dybet, er der andre; vi dyrker de varme kilder, og skyggefuldhed eller umådelig dybde har gjort visse søer hellige.

4 Hvis du ser et menneske, som ikke er skræmt af farer, som er fri for begær, lykkelig i modgang og rolig under storm, som ser på mennesker højere oppe fra og ser guderne i øjnene, kommer der så ikke en beundring for ham over dig? Vil du ikke sige: 'Her er noget, der er alt for stort og ophøjet til at svare til den lille krop, der rummer det'?

5 En guddommelig kraft er steget derved; en sådan sjæl, der rager op og dog har magt over sig selv, som går hen over alt, som var det ubetydeligheder, og som lærer ad alt det, vi frygter og ønsker, er drevet af en himmelsk magt. Noget så stort kan ikke bestå uden guddommelig hjælp; derfor hører den for størstedelens vedkommende hjemme på det sted, den er steget ned fra. Ligesom solens stråler ganske vist berører jorden, men har hjemme der, hvor de udgår fra, således færdes den store og hellige sjæl, der er sendt herved, for at vi kan lære det guddommelige nærmere at kende, nok hos os, men den hænger fast ved sit udgangspunkt; den afhænger deraf, den stræber og higer derop, den er hos os som noget bedre.

6 Hvad er det så for en sjæl? En, der kun stråler i kraft af sit eget værd. Hvad er nemlig mere tåbeligt end at rose et menneske for noget, der ikke er hans eget? Hvad er mere vanvittigt end at beundre det, der uden videre lader sig overføre til en anden? Bidsler af guld gør jo ikke en hest bedre. En løve med forgyldt manke, som man har taget fat i og gjort træet, så den finder sig i at blive pyntet, kommer anderledes ind i arenaen end den, der er vild, og hvis instinkt er ubrudt. Sådan et angrebslystent dyr, der er, som naturen har ønsket, det skulle være, imponerende i sin vildskab og med det ene smykke, at man ikke kan se på det uden at blive bange, må man naturligvis foretrække frem for den anden, der er slap og belagt med guld.

7 Ingen bør prale af noget, der ikke er hans. Vi fremhæver den vinstok, hvis grene tynges ned af druer, og som med vægten af det, den bærer, bøjer sin afstivning ned. Mon nogen i stedet ville foretrække en vinstok, hvor der hang gyldne

druer og gyldne blade? Vinstokkens særlige kvalitet er frugtbarhed. Også i et menneske skal man fremhæve det, som er dets eget. Én har en præsentabel familie og et smukt hus, han sår store arealer til og låner mange penge ud. Men intet af det er i ham selv, det er omkring ham.

8 Fremhæv det hos ham, som man hverken kan tage fra ham eller give ham, det som er det særligt menneskelige. Vil du vide, hvad det er? Sjælen og den fuldkomne fornuft i sjælen. Mennesket er et fornuftsvæsen; det bliver derfor fuldendt godt, hvis det opfylder det, det fødes til. Men hvad er det, fornuften kræver af et menneske? Noget meget let, nemlig at det lever i overensstemmelse med sin natur. Men det vanskeliggøres af det almindelige vanvid. Vi presser hinanden til at handle forkert. Og hvordan kan man kalde folk til fornuft, når ingen holder dem tilbage, men de fleste skubber til dem? Hav det godt.